

Kortlægning og vurdering af eksisterende tests med henblik på afdækning af FVU-deltageres læse-, stave- og skrivefærdigheder

Gennemført for Undervisningsministeriet
af audiologopæd Anna Gellert
December 2000

Kortlægning og vurdering af eksisterende tests med henblik på afdækning af FVU-deltageres læse-, stave- og skrivefærdigheder

Indledning

Der findes i Danmark en del publicerede test-, prøve-, iagttagelses-, visitations- og evalueringmateriale, der sigter mod at afdække læse-, stave- og skrivefærdigheder. Disse materialer omtales herefter for nemheds skyld som "testmaterialer". Testmaterialerne har forskellige målgrupper (børn, unge og voksne) og er udarbejdet til forskellige formål, herunder diagnosticering, evaluering og forskning. En række af disse testmaterialer er blevet gennemgået med henblik på at vurdere, om de egner sig til at afdække de færdighedsområder, der beskrives i fagbilaget til FVU-bekendtgørelsen.

Det ville være hensigtsmæssigt, om der for hvert af de fire hovedområder *afkodning*, *læseforståelse*, *stavning* og *skriftlig fremstilling* kunne anbefales én samlet test som grundlag for indplacering af FVU-deltagere på alle fire trin. Dette ville modvirke usikkerhed blandt lærere og testtagerne om, hvilke tests der kan bruges til trinindplacering. Samtidig ville det minimere risikoen for, at deltagere ved den indledende undersøgelse udsættes for flere tests end højst nødvendigt. I denne rapport søges det derfor først under punkt A afdækket, om der inden for hvert af de fire hovedområder findes én eller flere publicerede tests, der alene kan tjene som grundlag for trinindplacering af FVU-deltagere. Det vurderes, at dette ikke er tilfældet for alle områderne, og at lærerne derfor i den første periode i stedet nødvendigvis må anvende forskellige tests til afdækning af forskellige færdighedsaspekter af relevans for trinindplaceringen. Derefter gives der under punkt B en oversigt over, hvilke tests der kan anbefales til afdækning af disse forskellige aspekter af FVU-deltageres læse-, stave- og skrivefærdigheder. En oversigt over alle de testmaterialer, der er blevet gennemgået, gives i punkt C. Det skal bemærkes, at kun nogle af de gennemgåede testmaterialer anbefales til afdækning af FVU-deltageres læse-, stave- og skrivefærdigheder. Dette betyder ikke, at de resterende materialer er uden kvaliteter, men blot, at de ikke indeholder tests, der vurderes som egnede til at afdække færdigheder inden for kerneområderne under FVU.

A. Kan der for hvert færdighedsområde anbefales én samlet test?

Under punkt A vurderes det, om der inden for hvert af de fire hovedområder (afkodning, læseforståelse, stavning og skriftlig fremstilling) er udgivet én eller flere tests, der alene kan tjene som grundlag for trinindplacering af FVU-deltagere.

1. Afkodning

En afkodningstest skal i FVU-sammenhæng primært kunne bruges til at identificere deltagere, der har vanskeligheder med at anvende en lydligt baseret strategi, således at disse deltagere kan blive placeret på trin 1 eller henvises til den kompenserende specialundervisning. Deltesten "Find det der lyder som et ord" i testmaterialet *Diavok* (Nielsen & Petersen, 1992) ville være velegnet til dette formål. Opgaverne i denne test kan kun løses ved at sætte en passende lyd til hvert bogstav i ordene, altså ved at udnytte skriftens fonematiske princip. Derudover er testen afprøvet på grupper af læsehandicappede og kortuddannede voksne, hvilket betyder, at vurderingen af FVU-deltagerenes

afkodningsfærdigheder kan foretages på grundlag af en sammenligning med disse grupper.

2. Læseforståelse

Hvis der med henblik på trinindplacering skal anbefales én læseforståelsestest, forekommer det oplagt at overveje at anvende et af de tre testmaterialer, som er udarbejdet med henblik på afdækning af voksnes læsefærdigheder: Læsetekster for Unge og Voksne, VAV eller Voksenpædagogiske Grundprøver. Nedenfor følger en vurdering af hver af disse testmaterialer.

Testmaterialet Læsetekster for Unge og Voksne (Arnbak, 2001) sigter mod at afdække forståelse af tekster af en type, som de fleste voksne danskere jævnlige møder i deres dagligdag. I materialet indgår følgende tre tekstgrupper:

- Opslagstekster (f.eks. et bykort, en pristabel, et uddrag fra en telefonbog)
- Informerende tekster (f.eks. en brugsanvisning, en opskrift, en pjece)
- Fortællende tekster (avisartikler)

Inden for hver tekstgruppe stilles der 20 multiple choice-spørgsmål, som skal afdække læseforståelse på forskellige niveauer. I nogle af opgaverne skal kursisten således identificere elementer, der i teksten er beskrevet med enten den samme ordlyd som i opgaven eller med lidt forskellig ordlyd, hvorimod kursisten i andre opgaver skal drage en slutning på basis af oplysninger i teksten.

Testmaterialet har været afprøvet på i alt 773 personer, herunder voksne på læsekurser og i den kompenserende specialundervisning samt grupper fra forskellige dele af uddannelsessystemet. Resultaterne af afprøvningen er beskrevet i rapporten "Læsning, læsekurser og uddannelse" (Arnbak & Elbro, 1999) og kan anvendes som sammenligningsgrundlag ved en vurdering af FVU-deltageres niveau af læseforståelse.

I forbindelse med afprøvningen af materialet blev der indhentet oplysninger om bl.a. deltagerens oplevelse af egne læsefærdigheder samt deres læreres vurdering af deres læsefærdigheder og faglige færdigheder. I de fleste af de undersøgte grupper viste der sig at være en sammenhæng mellem deltagerens læsefærdigheder målt med Læsetekster for Unge og Voksne og både lærernes og deltagerens egne vurderinger af deres færdigheder. Dette indikerer, at der er en sammenhæng mellem hvordan deltagerne klarer sig på iagttagelsesmaterialet og hvordan de fungerer i hverdagen.

På denne baggrund vurderes det, at testmaterialet Læsetekster for Unge og Voksne vil være velegnet til en indledende afdækning af læseforståelse med henblik på trinindplacering i FVU-systemet.

VAV - Vurdering af Voksenlæsning (Nielsen, 1998) består af tre tekster med tilhørende opgaver, der skal afdække forskellige aspekter af voksnes læsefærdighed.

Den første tekst, "Regnbuenationen Sydafrika", er en cloze-test, hvor læseren i en rejsebeskrivelse ud fra sammenhængen skal indsætte manglende ord. Opgaven anvendes ifølge vejledningen primært med henblik på en vurdering af læserens intensive læseforståelse, sekundært med henblik på en vurdering af læsetempoet.

Den anden tekst, "Pyramidernes arbejdere", anvendes ifølge vejledningen primært med henblik på en vurdering af læserens læsehastighed, sekundært med henblik på en vurdering af læserens "ekstensive læseforståelse". Læseren får her max 10 minutter til at læse teksten og får at vide, at han skal læse så hurtigt som muligt, men ikke så hurtigt, at han ikke får fat i indholdet af teksten, da han bagefter skal besvare nogle spørgsmål og skri-

ve lidt om teksten. Læseren må ikke tage notater under læsningen af tekster og må ved besvarelsen af de skriftlige spørgsmål ikke gå tilbage og kigge i teksten. Spørgsmålene kræver, at læseren husker mange detaljer, men da han først ser spørgsmålene efter læsningen af teksten, kan han ikke under selve læsningen afpasse sin læsehastighed efter spørgsmålenes karakter. Efter min vurdering bliver læserens valg af læsehastighed dermed lidt tilfældigt, og det kan diskuteres, om så detaljerede spørgsmål kun tester "eks-tensiv læseforståelse". Der kan således sættes spørgsmålstegn ved gyldigheden af denne deltest.

Den tredje tekst, "Prisliste", anvendes ifølge vejledningen primært med henblik på en vurdering af læserens praktisk anvendelige "brugs læsning", sekundært med henblik på en vurdering af arbejdstempoet. Her skal læseren besvare nogle multiple choice-spørgsmål, der kræver, at han finder de relevante informationer i teksten.

Samlet lægger VAV-materialet op til en introducerende afdækning af læsning af tre forskellige teksttyper og angiver et kategorisystem, som skal give læreren/testtageren en indikation af, om kursisten har særlige vanskeligheder på nogle af de testede områder. VAV-materialet er ifølge vejledningen afprøvet på 197 personer på mange forskellige uddannelsessteder og arbejdspladser. Derudover har 9 personer fra læsekurser og speci- alundervisning for voksne deltaget i en særlig afprøvning. Materialet er altså i modsæt- ning til Læsetekster for Unge og Voksne ikke blevet afprøvet på ret mange, der gik til undervisning p.g.a. læsevanskeligheder. I modsætning til Læsetekster for Unge og Voksne er det i forbindelse med afprøvningen af VAV heller ikke forsøgt afdækket, om der var nogen sammenhæng mellem deltagernes resultater på testmaterialet og hvordan de i øvrigt klarer sig i hverdagen ifølge egen vurdering, lærervurdering eller lignende. Sammenfattende vurderes det, at læreren/testtageren sandsynligvis trods de nævnte pro- blemer med deltesten "Pyramidernes arbejdere" godt ville kunne få en indikation af kursistens niveau af læseforståelse, men det ville være hensigtsmæssigt, at testen var afprøvet på større grupper af læse-skrivesvage, hvis den skulle bruges til trinindplace- ring af FVU-deltagere.

Testmaterialet Voksenpædagogiske Grundprøver (Christensen & Hovgesen, 1996) in- deholder en stillelæsningsprøve, som ifølge vejledningen er beregnet til "en egentlig afprøvning af kursistens forståelse af en læst tekst og den sproglige formuleringsevne". Prøven er en cloze-test, hvor kursisten skal udfylde de tomme felter med ord, der giver teksten mening. Læseforståelsen måles på indholdet af de ord, kursisten har indsat i teksten. Der foretages en pointtildeling baseret på en vurdering af ordets semantiske indhold i forhold til teksten og ordets endelse i forhold til sætningssammenhængen. Imidlertid er pointgivningen i praksis ganske vanskelig at håndtere og risikerer derfor at blive lidt tilfældig. Kursistens tidsforbrug på løsning af opgaven tolkes i vejledningen alene som et udtryk for kursistens læsehastighed til trods for, at kursisten skal skrive alle ordene, og kursistens skrivehastighed og sikkerhed i forbindelse med stavning der- for også må formodes at spille ind på det samlede tidsforbrug.

Voksenpædagogiske Grundprøver indeholder endvidere en test, hvor kursisten skal læse en uafsluttet tekst højt og derefter selv digte en slutning til historien. På baggrund heraf lægges der op til en vurdering af kursistens læsehastighed, læsesikkerhed, læsestil og læseforståelse. Det er imidlertid problematisk, at læseforståelsen vurderes efter *højt læs- ning* af teksten, da en del svage læsere sandsynligvis vil bruge mange ressourcer på at læse "pænt" højt for læreren, hvilket nemt kan gøre indholdsforståelsen af teksten ringe- re, end hvis de samme læsere skulle stillelæse teksten.

På denne baggrund vurderes det, at opgaverne i Voksenpædagogiske Grundprøver *ikke* egner sig til afdækning af læseforståelse i forbindelse med trinindplacering af FVU-deltagere.

3. Stavning

Der findes en del publicerede tests, som sigter mod at afdække forskellige delfærdigheder inden for stavning, f.eks. i lærervejledningen til Staveprofilen (Bendix & Helland, 1995), ST-prøverne (Jensen & Jørgensen, 1990) og Staveraketten (Knudsen m.fl., 2000). Dele af disse testmaterialer ville kunne anvendes til en afdækning af kursistens færdigheder inden for specifikke områder - dette redegøres der nærmere for senere i denne rapport. Men det vurderes, at der ikke findes nogen publiceret stavetest, der omfatter hele FVU-spektret og samtidig opfylder de krav, man må stille til en god stavetest (f.eks. at de valgte staveord skal egne sig til at afdække de færdigheder, der ønskes testet, og at lærervejledningen skal indeholde klare retningslinier for, hvordan kursistens resultater skal vurderes.) Der er således ingen af de eksisterende stavetests, der umiddelbart ville være velegnede som grundlag for en trinindplacering.

4. Skriftlig fremstilling

Testmaterialet Voksenpædagogiske Grundprøver (Christensen & Hovgesen, 1996) indeholder "skriveprøver", hvor kursisten skal beskrive et eller flere billeder, som indgår i testmaterialet. Ifølge vejledningen skal testtageren foretage en kvalitativ vurdering af kursistens billedbeskrivelse med hensyn til ordforråd, sætningsopbygning og meningsindhold, men der gives ingen retningslinier for, hvordan denne vurdering skal foretages. Det vurderes, at skriveprøverne kan bruges til at få en indikation af kursistens skriftlige formuleringsevne på et basalt niveau, herunder kursistens fornemmelse for ordstruktur, syntaks og grammatik. Men da der i vejledningen ingen konkrete retningslinier gives for, *hvordan* kursistens besvarelse skal vurderes, vil der ved anvendelse af disse prøver være tale om en helt subjektiv vurdering fra lærerens side.

Testmaterialet "Vejledende læse- og retstavningsundersøgelse - et diagnosticeringsmateriale til ordblinde" (Tale- og Høreinstitutet, Københavns Amt, 1998) indeholder en opgave i "fri skriftlig fremstilling". Testtageren skal selv lave en billedmappe bestående af 6 aktuelle billeder taget fra aviser og blade. Kursisten bliver bedt om at vælge et billede, der kan inspirere til en kortere tekst og får cirka 10 minutter til at skrive i. Ifølge vejledningen skal prøven anvendes til at vurdere "den skriftlige formuleringsevne - herunder ordforråd - syntaks, disponering og sammenhæng[...] Antal skrevne linier noteres sammen med bemærkninger om, hvorvidt teksten er en beskrivelse af det aktuelle billede eller en fri fortælling. Endvidere gøres der notat om sprogbrug og syntaks, og om teksten er struktureret dvs. med overskrift og afsnit." (citater fra vejledningen s. 9). Vejledningen til vurderingen af kursistens skriftlige arbejde er i dette testmateriale en smule mere specifik end i VPG-materialet, men det er stadig overvejende den enkelte testtager/lærer, der skal konkretisere vurderingspunkterne. Selve billedmaterialet skal den enkelte testtager selv finde, så den hjælp, der er at hente i dette testmateriale med henblik på afdækning af færdigheder i skriftlig fremstilling, må siges at være temmelig begrænset.

De nævnte tests af skriftlig fremstilling kan muligvis give en indikation af kursistens færdigheder på et basalt niveau, hvis læreren/testtageren har den fornødne faglige kom-

petence til selv at fastlægge vurderingskriterier. Men da opgaverne kun omhandler beskrivelser af billeder, er de ikke anvendelige til afdækning af skrivefærdigheder svarende til FVU-trin 3 og 4, hvor der blandt andet fokuseres på færdigheder i udformning af forskellige teksttyper. På denne baggrund vurderes det, at ingen af de to tests alene kan tjene som grundlag for trinindplacering af FVU-deltagere.

Konklusion

Sammenfattende kan det konkluderes, at der inden for hvert af områderne afkodning og læseforståelse findes mindst én test, der er velegnet til trinindplacering, men at dette *ikke* er tilfældet inden for områderne stavning og skriftlig fremstilling.

Da FVU-loven træder i kraft på et tidspunkt, hvor der endnu ikke findes et samlet, velegnet testbatteri til afdækning af deltagerenes færdigheder inden for hovedområderne, må lærerne/testtagerne nødvendigvis i den første periode i stedet anvende forskellige tests til afdækning af forskellige færdighedsaspekter af relevans for trinindplaceringen.

B. Hvilke tests kan anvendes til afdækning af forskellige aspekter af FVU-deltageres læse-, stave- og skrivefærdigheder?

Under punkt B gives der en oversigt over, hvilke tests der kan anbefales til afdækning af forskellige aspekter af FVU-deltageres læse-, stave- og skrivefærdigheder med henblik på trinindplacering. Formålet med denne oversigt er at lette arbejdet for de lærere og testtagere, der på egen hånd skal udvælge relevante tests.

Nedenfor gives først i skemaform en oversigt over tests, der vurderes som egnede til afdækning af FVU-deltageres færdigheder inden for områderne afkodning, læseforståelse, stavning og skriftlig fremstilling. Dernæst følger en kort omtale af de nævnte tests. Da nogle af disse tests allerede er nævnt under punkt A, vil der flere steder i det følgende forekomme gentagelser.

Færdighedsområde	Testmateriale	Deltest
1. Afkodning		
a. Udnyttelse af det fonematiske princip	Diavok ----- Differences in Dyslexia	Find det der lyder som et ord ----- Lister med rigtige ord og nonsensord (bilag C)
b. Udnyttelse af det morfematiske princip	Differences in Dyslexia	Lister med ord med og uden vejledende morfemer (bilag F)
2. Læseforståelse		
Funktionel læsefærdighed	Læsetekster for Unge og Voksne ----- VAV	Opslagstekster, informerende tekster, fortællende tekster ----- Regnbuenationen Sydafrika, Pyramidernes arbejdere, Prislister
3. Stavning		
a. Lydret stavning	Diavok ----- Staveraketten	Vrøvediktat ----- Trin 2 D (Gengive relevante bogstaver i korrekt rækkefølge)
b. Kontekstbetinget stavning	ST-prøverne ----- Staveraketten	Kategori F2 i ST3, ST4, ST5, ST6 (Konsonantfordobling) Kategori F5 i ST3, ST4 (Stumme bogstaver) ----- Trin 3 G (Kort vokal med dobbelt konsonant) Trin 3 F (Kort vokal er ofte ikke lydret)
c. Morfologisk betinget stavning	Diavok ----- Differences in Dyslexia ----- ST-prøverne ----- Staveraketten	Orddiktat ----- Orddiktater (bilag J) ----- Kategori F7, F8, F9, F10, F11, F13 ----- Trin 4 C, D, E (Stave udsagnsords, navneords og tillægsords endelser)
d. Etymologisk betinget stavning	Staveprofilen	Lærervejledningens tests til hæfte 5 (Udfyldningsopgave og individuel opgave)
4. Skriftlig fremstilling		
Skriftlig formuleringsevne på basalt niveau	Voksenpædagogiske Grundprøver ----- Vejledende læse- og retstavningsundersøgelse	Skriveprøver ----- Fri skriftlig fremstilling

1. Afkodning

a. Udnyttelse af det fonematiske princip

Som tidligere nævnt er det i FVU-sammenhæng vigtigt, at læreren/testtageren kan identificere deltagere, der har vanskeligheder med at anvende en lydligt baseret strategi, således at disse deltagere kan blive placeret på trin 1 eller henvises til den kompenserende specialundervisning. Til dette formål kan deltesten "Find det der lyder som et ord" fra testmaterialet Diavok (Nielsen & Petersen, 1992) anbefales. Denne test afdækker færdighed i afkodning ved hjælp af en lydligt baseret strategi. Opgaverne i testen går ud på at vælge det af fire nonsensord, der lyder som et rigtigt ord, når man udtaler det. Opgaverne kan kun løses ved at sætte en passende lyd til hvert bogstav i ordene, altså ved at udnytte det fonematiske princip.

Listerne med rigtige ord og nonsensord fra afhandlingen "Differences in Dyslexia" (Elbro, 1990) kan også anvendes som grundlag for en vurdering af kursistens færdighed i udnyttelse af det fonematiske princip. Nonsensordene kan kun læses korrekt ved hjælp af udnyttelse af en lydligt baseret strategi, hvorimod de rigtige ord kan læses korrekt ved hjælp af andre strategier. Ordlisterne er imidlertid udviklet til et forskningsprojekt, og der findes ikke nogen lærervejledning til, hvordan højtlesningen af listerne skal fortolkes. Anvendelse af ordlisterne som testredskab forudsætter derfor, at læreren/testtageren har den fornødne faglige viden til på egen hånd at foretage en korrekt fortolkning.

b. Udnyttelse af det morfematiske princip

Det kan være hensigtsmæssigt at anvende en supplerende afkodningstest med henblik på at afdække kursistens udnyttelse af tegnkonstansprincippet, d.v.s. det morfematiske princip.

Listerne med ord med og uden vejledende morfemer fra Elbros afhandling "Differences in Dyslexia" kan anvendes som grundlag for en vurdering af kursistens færdighed i at udnytte dette princip. Hvis kursisten læser flere ord med vejledende morfemer korrekt end ord uden vejledende morfemer, tyder dette på, at kursisten har en vis færdighed i at udnytte det morfematiske princip ved afkodning af enkeltord. Vurderingen af kursistens færdighed i at udnytte en morfologisk afkodningsstrategi skal således baseres på en sammenligning af kursistens højtlesning af de to ordlister. Da der ikke findes nogen lærervejledning til disse ordlister, forudsætter anvendelsen af dem, at læreren/testtageren har den fornødne faglige viden til at foretage en korrekt fortolkning på egen hånd.

2. Læseforståelse

a. Funktionel læsefærdighed

Til afdækning af FVU-deltageres læseforståelse er de to testmaterialer "Læsetekster for Unge og Voksne" og "VAV" allerede omtalt i afsnit A og beskrives derfor kun kort nedenfor.

Testmaterialet Læsetekster for Unge og Voksne (Arnbak, 2001) kan anvendes til at afdække forståelse af tekster af en type, som de fleste voksne danskere jævnligt møder i deres dagligdag. I materialet indgår følgende tre tekstgrupper:

- opslagstekster (f.eks. et bykort, en pristabel, et uddrag fra en telefonbog)
- informerende tekster (f.eks. en brugsanvisning, en opskrift, en pjeces)

· fortællende tekster (avisartikler)

Inden for hver tekstgruppe stilles der 20 multiple choice-spørgsmål, som skal afdække læseforståelse på forskellige niveauer. I nogle af opgaverne skal kursisten således identificere elementer, der i teksten er beskrevet med enten den samme ordlyd som i opgaven eller med lidt forskellig ordlyd, hvorimod kursisten i andre opgaver skal drage en slutning på basis af oplysninger i teksten.

Testmaterialet VAV - Vurdering af Voksenlæsning (Nielsen, 1998) kan anvendes til at afdække forskellige aspekter af voksnes læsefærdighed. Materialet består af tre tekster med tilhørende opgaver.

Den første tekst, "Regnbuenationen Sydafrika", er en cloze-test, hvor læseren i en rejsebeskrivelse ud fra sammenhængen skal indsætte manglende ord.

Ved den anden tekst, "Pyramidernes arbejdere" skal han/hun efter læsning besvare nogle multiple choice-spørgsmål uden at gå tilbage i teksten og redegøre for sin mening om teksten.

Ved den tredje tekst, "Prisliste" skal læseren besvare nogle multiple choice-spørgsmål, der kræver, at han/hun finder de relevante informationer i teksten.

Samlet lægger VAV-materialet op til en introducerende afdækning af læsning af tre forskellige teksttyper og angiver et kategorisystem, som skal give læreren/testtageren en indikation af, om kursisten har særlige vanskeligheder på nogle af de testede områder.

b. Metakognition

Kendskab til forskellige tekster og deres karakteristika

Brug af forskellige læsestrategier til forskellige tekster og læseformål

Studielæsning

De ovenstående punkter er alle relaterede til læseforståelse og omtales i fagbilaget til FVU-bekendtgørelsen. Desværre findes der ingen publicerede tests, som specifikt kan afdække færdigheder inden for disse områder.

3. Stavning

Som nævnt under punkt A vurderes det, at der endnu ikke findes én publiceret stavetest, der alene kan tjene som grundlag for indplacering af FVU-deltagere. Imidlertid kan dele af de eksisterende testmaterialer anvendes til afdækning af færdigheder inden for forskellige specifikke områder, herunder lydret stavning, kontekstbetinget stavning, morfologisk betinget stavning og etymologisk betinget stavning. Nedenfor gives der forslag til tests, der kan anvendes til at afdække disse områder.

a. Lydret stavning

Deltesten "Vrøvlediktat" fra testmaterialet Diavok (Nielsen & Petersen, 1992) kan anvendes til at afdække kursistens færdighed i at udnytte det fonematiske princip i stavning. I denne test skal kursisten stave dikterede vrøvleord. For at opnå et godt resultat må kursisten kunne anvende en lydligt baseret strategi, da det ikke er muligt at stave til vrøvleord ud fra ordbilleder.

Evalueringsmaterialet Staveraketten (Knudsen m.fl., 2000) indeholder under trin 2 i afsnit D ("Gengive relevante bogstaver i korrekt rækkefølge") nogle opgaver, hvor kursisten skal stave en række hyppige, lydrette ord samt nogle få vrøvleord. Disse opgaver sigter mod at afdække, om kursisten kan stave lydret. Det skal dog bemærkes, at hvis

kursisten staver de rigtige ord korrekt, kan læreren/testtageren ikke vide, om kursisten faktisk har anvendt en lydligt baseret strategi, eller om han/hun blot kan skrive de pågældende ord som hele ordbilleder. Vrøvleordene kan derimod kun staves korrekt ved hjælp af en lydligt baseret strategi og giver derfor et bedre grundlag for en vurdering af kursistens færdighed på dette område.

b. Kontekstbetinget stavning

Kontekstbetingede lydfølgeregler for konsonanter

I alle ST-prøverne (Jensen & Jørgensen, 1990) indgår kategorien F2 (“Konsonantfordobling”). I prøverne ST3, ST4, ST5 og ST6 kan ordene i denne kategori anvendes til at afdække, om kursisten behersker reglen om konsonantfordobling efter kort vokal. Den samme kategori (F2) optræder ganske vist også i prøverne ST7, ST8 og ST9, men i disse prøver indgår der både ord, der overholder reglen om konsonantfordobling, og ord, der indeholder undtagelser fra reglen (f.eks. “væggene”, hvor der er konsonantfordobling efter en lang vokal). De sidstnævnte prøver (ST7, ST8 og ST9) er derfor ikke velegnede som grundlag for en vurdering af kursistens beherskelse af reglen om konsonantfordobling efter kort vokal.

I evalueringsmaterialet Staveraketten indgår der under trin 3 i afsnit G (“Kort vokal med dobbelt konsonant”) en række opgaver, hvor kursisten får læst et ord højt (f.eks. “klasse” eller “dame”) og så skal afkrydse, om der er dobbelt konsonant i ordet eller ej.

Kontekstbetingede lydfølgeregler for vokaler

Evalueringsmaterialet Staveraketten indeholder under trin 3 i afsnit F (“Kort vokal er ofte ikke lydret”) en række opgaver, hvor kursisten får læst et ikke-lydret ord højt (f.eks. “syng” eller “fisk”) og derefter skal skrive ordets første vokal.

Stumme bogstaver

Alle ST-prøverne indeholder kategorien F5, som lægger op til at afdække kendskab til stumme bogstaver. I F5-kategorien indgår mange forskellige typer af stumme bogstaver. Der testes i denne kategori blandt andet stavning af:

- stumt h foran v og j, f.eks. i “hvis” og “hjemme” (ST3 og ST4)
- stumt d efter n, l og r, f.eks. i “land”, “stald” og “gård”, hvor d’et markerer et stød (ST3 og ST4).

Disse prøver kan anvendes til at få en indikation af, om kursisten skriver bogstaver, som ikke umiddelbart kan høres.

c. Morfologisk betinget stavning

Udnyttelse af det morfematiske princip i komplekse danske ord

Testmaterialet Diavok indeholder en orddiktat, som kan anvendes til at afdække, hvor god kursisten er til at bevare rod morfemer ved stavning af ikke-lydrette bøjede, afledte og sammensatte ord (f.eks. “fødsel” og “stedmor”). Imidlertid indebærer en afdækning af dette punkt, at læreren/testtageren har den fornødne faglige viden til på egen hånd at foretage en kvalitativ analyse af de fejlstavede ord, da der ikke i materialet gives nogen vejledning til dette.

I Elbros afhandling “Differences in dyslexia” indgår der orddiktater, som kan anvendes til at afdække, om kursisten kan fastholde stavemåden af et rod morfem fra den simple form til den mere komplekse form (f.eks. “god”-“godt”, “vide”-“vidste”). Da der ikke findes nogen lærervejledning til disse diktater, forudsætter anvendelsen af dem, at lære-

ren/testtageren har den fornødne faglige viden til på egen hånd at administrere orddikterne og foretage en korrekt fortolkning af kursistens stavning af ordene.

Stavning af bøjningsendelser

I ST-prøverne indgår følgende kategorier, som kan anvendes til afdækning af stavning af bøjningsendelser:

- ord, der skal afdække stavning af navneords endelser (kategori F7 i ST3, ST4, ST5, ST6)
- ord, der skal afdække stavning af udsagnsords endelser (kategori F8 i ST4, ST5, ST6)
- ord, der skal afdække stavning af tillægsords endelser (kategori F9 i ST5, ST6, ST7, ST8, ST9)
- navneord, der skal afdække, om kursisten skriver flertals-r, f.eks. i “herrer_r” og “murer_{ne}”, hvor r’et ikke kan høres (kategori F10 i ST7, ST8, ST9)
- udsagnsord, der skal afdække, om kursisten skriver nutids-r, f.eks. i “svarer”, hvor r’et ikke kan høres (kategori F11 i ST7, ST8, ST9)
- ord, hvor kursisten skal afgøre, om der skal skrives -ende eller -ene (fejlkategori F13 i ST7, ST8, ST9).

Evalueringmaterialet Staveraketten indeholder under trin 4 i afsnit C, D og E opgaver, hvor kursisten skal indsætte den korrekte endelse i hhv. udsagnsord, navneord og tillægsord. F.eks. læser kursisten sætningen “I går dans ___ vi hele natten” og skal så selv indsætte den manglende endelse.

d. Etymologisk betinget stavning

Lærervejledningen (1. udgave, 1995) til Bendix & Hellands undervisningsmateriale Staveprofilen indeholder to tests med henblik på indplacering af deltagere på niveauer svarende til materialets opgavehæfter. I 2. udgave af lærervejledningen fra 1999 kan læreren/testtageren vælge mellem flere versioner af testene, men opbygningen i de enkelte tests er den samme som i lærervejledningens 1. udgave. Hovedparten af staveordene i testene til hæfte 5 udgøres af et bredt udvalg af fremmedord, som kan anvendes til at få en indikation af, om kursisten generelt har vanskeligheder med stavning af ord af udenlandsk oprindelse. Det skal bemærkes, at testene til hæfte 5 derudover indeholder ord, der sigter mod afdækning af kendskab til biords-t, og disse ord skal læreren/testtageren naturligvis frasortere, hvis testene anvendes til at vurdere kursistens stavning af fremmedord.

4. Skriftlig fremstilling

Skriftlig formuleringsevne på basalt niveau

Som tidligere nævnt kan læreren/testtageren på grundlag af opgaverne i skriftlig fremstilling i testmaterialerne “Voksenpædagogiske Grundprøver” og “Vejledende læse- og retstavningsundersøgelse” få en indikation af kursistens evne til at formulere sig skriftligt på et basalt niveau (omtrentligt svarende til FVU-trin 1 og 2). Opgaverne i begge testmaterialer omtales kort nedenfor.

Testmaterialet Voksenpædagogiske Grundprøver (Christensen & Hovgesen, 1996) in-

deholder nogle skriveprøver, hvor kursisten skal beskrive et eller flere billeder, som indgår i testmaterialet. Skriveprøverne giver ifølge testmaterialets vejledning mulighed for en vurdering af kursistens sproglige udtryksform på skrift, sætningsopbygning, ordforråd og arbejdsmåde. Imidlertid findes der i vejledningen ingen konkrete retningslinier for, *hvordan* kursistens besvarelse skal vurderes. Anvendelse af skriveprøverne forudsætter derfor, at læreren/testtageren har den fornødne faglige viden til på egen hånd at vurdere kursistens billedbeskrivelse.

Testmaterialet Vejledende læse- og retstavningsundersøgelse - et diagnosticeringsmateriale til ordblinde (Tale- og Høreinstitutet, Københavns Amt, 1998) indeholder en opgave i fri skriftlig fremstilling. Testtageren skal selv lave en billedmappe bestående af 6 aktuelle billeder taget fra aviser og blade. Kursisten skal blandt disse billeder vælge et, der kan inspirere til en kortere tekst. Ifølge testmaterialets vejledning skal prøven anvendes til at vurdere den skriftlige formuleringsevne, herunder ordforråd, syntaks, disponering og sammenhæng. Det er op til den enkelte lærer/testtager at konkretisere vurderingspunkterne. Det må derfor være en forudsætning for anvendelse af denne fremgangsmåde, at læreren/testtageren har den fornødne faglige viden til på egen hånd at vurdere kursistens billedbeskrivelse.

C. Liste over testmaterialer

Følgende testmaterialer er blevet gennemgået med henblik på at vurdere, om de egner sig til at afdække de færdighedsområder, der beskrives i fagbilaget til FVU-bekendtgørelsen:

Arnbak, E. (2001). *Læsetekster for Unge og Voksne*. Dansk psykologisk Forlag.

Bendix, U. & Helland, J. (1995; 1999). *Staveprofilen*. Gads Forlag. (Lærervejledning i to udgaver).

Christensen, F. & Hovgesen, G. (1996). *Voksenpædagogiske Grundprøver*. Dansk psykologisk Forlag.

Danmarks Pædagogiske Institut. *Diagnostiske staveprøver*.

(Prøvematerialet består af følgende prøvehæfter med tilhørende lærervejledninger:

A1: Dinosaurer - for 70.000 år siden

A2: Flagermus og vampyrer

B1: Ræven - fabel og biologi

B2: Uglen: biologi og overtro

C1: Søslanger og andre mærkelige dyr

C2: UFO landet - og andre mystiske begivenheder

D1: Borneo - Kalimantan

D2: Tasmania - Van Diemens Land.)

Danmarks Pædagogiske Institut. *Diagnostiske læseprøver*.

(Prøvematerialet består af følgende teksthæfter med tilhørende opgavehæfter og lærervejledninger:

Julen 1916.

De tre unger

Tidlig morgen

Solkysten

Slagsmålet

Stenbys fremtid)

Elbro, C. (1990). *Differences in Dyslexia. A study in reading strategies and deficits in linguistic perspective*. Munksgaard. (Bilag)

Hansen, M., Kværndrup, L., Larsen, K., Laursen, E. & Pagaard, P.E. (1990). *SUP - diagnostiske læse- og retskrivningsprøver*. Dansk psykologisk Forlag.

Jensen, P. E. & Jørgensen, I. (1990). *ST-prøver*. Dansk psykologisk Forlag.

Knudsen, U., Otzen, E., Pepke, J., Poulsen, V., Solvang, R., Strube, J. & Therkelsen, E. (2000). *Staveraketten*. Special-pædagogisk Forlag.

Nielsen, I. & Petersen, D.K. (1992). *DIAVOK. En diagnostisk læse- og stavetest*. AOF-

Danmark.

Nielsen, J.C. (1990). *SIG - Screening i Gymnasiet*. Dansk psykologisk Forlag.

Nielsen, J.C. (1998). *VAV - Vurdering Af Voksenlæsning*. Dansk psykologisk Forlag.

Nielsen, J.C., Gamby, G., Poulsen, A. & Søgård, A. (1995). *IL - Individuel læseundersøgelse. Et prøvemateriale til beskrivelse og vurdering af børns læsning på 3.-7. klassetrin*. Dansk psykologisk Forlag.

Nielsen, J.C., Kreiner, S., Poulsen, A & Søgård, A. (1986). *Sætningslæseprøverne SL60 og SL40. Et prøvemateriale til beskrivelse og vurdering af børns læseniveau og læseudvikling på 2.-5. klassetrin*. Dansk psykologisk Forlag.

Nielsen, J.C., Møller, L. & Gamby, G. (1998). *TL - Tekstlæseprøverne 1-5. Et prøvemateriale til beskrivelse og vurdering af større børns og unges læsning*. Dansk psykologisk Forlag.

Skovlund, D. & Andersen, W. (1974). *Auditiv analyse- og synteseprøve*. Dansk psykologisk Forlag.

Tale- og Høreinstitutet, Københavns Amt (1998). *Vejledende læse- og retstavningsundersøgelse - et diagnosticeringsmateriale til voksne ordblinde*. Københavns Amt: Tale- og Høreinstitutet.